

Martus Bettina

Növekedjünk vagy foglalkoztassunk?

Az amerikai gazdasági növekedés problémája

ÖSSZEFOGLALÓ: Az Amerikai Egyesült Államok nehéz gazdasági helyzetbe került. Számos problémát kellett áthidalnia a válság során, de egyre még a mai napig nem tudja a választ: hogyan növekedjen úgy, hogy a foglalkoztatás is elérje a válság előtti szintet. Ez a jelenség nem csak az USA-ban jelentkezik és nem csak a mostani válság idején, azonban hiába a lehetőségek hazája, komoly problémát jelent, amelyet eddig nem sikerült megoldani. E cikkben arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen tényezők vezettek el a jelenség fenntartásához. A munkahelyteremtés nélküli növekedés bemutatása és a trendek ismertetése után a problémát előidéző okokat vizsgálom meg alaposabban. Három téma köré csoportosítom a befolyásoló tényezőket, amelyek a legtöbb esetben a gazdasági növekedést egyértelműen támogatják, azonban a vállalkozások profitjának növelése érdekében (ami jelen esetben a gazdasági növekedést eredményezi) a foglalkoztatottak számának csökkentése válik szükségessé. A szakirodalom szintetizálásával és a statisztikai adatok elemzésével világossá vált, hogy a jelenség egyre mélyebbé válik, nehéz megszüntetni, és hogy jelenleg csak egy problémával vagyok képes részletesebben foglalkozni, és ez a GDP-növekedés.¹

KULCSSZAVAK: munkanélküliség növekedése, GDP, USA, foglalkoztatási ráta

JEL-KÓD: E2, J2, O4

A 2008-as válság komoly problémákat hozott felszínre számos országban, amely alapján véve megrengette az Amerikai Egyesült Államok gazdaságát is. A válságkezelés során a Fed mennyiségi lazítási programjai (QE)² – amelyekből négy is indult – a pénzmennyiség növelésével és a zérókamattal a befektetéseket ösztönzését célozták meg, amelyek jórészt elérték a hatásukat, hiszen a GDP növekedésnek indult. 2011-ben 1,6 százalék volt a növekedés, 2012-ben pedig 2,3 százalék és gyors ütemben nőtt, a foglalkoztatás ellenben nem: 2012-ben 67,1 százalék volt a foglalkoztatási ráta, ami az 1981-es adatoknak felel meg. A GDP-növekedéssel elérhető lenne

a munkanélküliség csökkentése, ugyanakkor viszont észre kell venni, hogy nemcsak a munkanélküliséget kell csökkenteni, hanem a foglalkoztatási arány növelésére is törekedni kell, hiszen ez sem állt helyre mai napig. A hosszú távú munkanélküliség pedig 2012-ben a munkanélküliek 29,29 százalékát érintette (Világbank, 2014). Ennek eredményeként az USA a QE-programokat igyekszik zároltatni.

Azt a jelenséget, amelyben a gazdasági növekedés megindul, azonban ez nem eredményezi a foglalkoztatás növekedését, munkahelyteremtés nélküli növekedésnek, azaz *jobless growth*-nak (a továbbiakban: JG) nevezzük. Ez a jelenség napjainkban az USA-ban kiválóan megfigyelhető.

A történelem során számos esetben tapasztalhattuk olyan gazdasági növekedést, amely

Levelezési e-cím: bettina.martus@eco.u-szeged.hu

munkahelyek létrehozása nélkül megy végbe. Előfordult ez a jelenség a világháború után, az 1929–1933-as gazdasági válság idején, az olajválságok után, valamint a 1990-es és a 2000-es évek elején bekövetkező sokkok idején. Természetesen a munkahelyteremtés nélküli növekedés nemcsak Amerikában fordul elő, hanem számos más országban is jellemző, fejlődő országok esetében is, például Indiában vagy a szub-szaharai Afrikában is. A jelenséget most azért érdemes megvizsgálni, hiszen számos folyamat megváltozott az évek során, amelyeknek köszönhetően a gazdasági helyreállítás egyre nehezebbé válik (GDP-t és foglalkoztatást tekintve). E cikkben kizárólag az USA-t vizsgálom, mert az ország komoly gazdasági sokkon ment keresztül, ennek ellenére a gazdasági növekedés egyre jobb értékeket mutat, de ez nem egyértelműen szolgálja az ország által elért kívánt fejlődési irányvonalát. A kutatás során célom az országot jellemző folyamatok gazdasági ismérveinek feltárása és azon tényezőknek a rendszerezése, amelyek a munkahelyteremtés nélküli növekedéshez járulnak hozzá az USA-ban. Ennek vizsgálata azért is indokolt, mert számos *start-up* cég próbálja megélni az amerikai álmot, sikeres lenni. Rengeteg multi- és transznacionális vállalat működik az országban, azaz szinte minden lehetőség adott, hogy olyan gazdasági növekedést érjen el az amerikai gazdaság, amely az emberek számára fenntarthatóságot és megélhetést biztosít. Rá kell azonban jönnünk, hogy ez nem mindig valósul meg, mint ahogy jelen esetben sem, ugyanis sok tényező áll a megvalósulás útjában.

A cikk első felében a jelenségről, az ahhoz kapcsolódó változókról írok, illetve azok viszonyait mutatom be, valamint a válság kezelésére tett kísérlet egyik jelentős hatását, amelynek a JG kialakulásában és fennmaradásában jelentős szerepük volt. A tanulmány második részében pedig a munkahelyteremtés nélküli növekedés kialakító okokat részlete-

zem – kizárólag az USA-ra szűkítve – három csoportra bontva.

A MUNKAHELYTEREMTÉST NÉLKÜLŐZŐ GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS JELLEMZŐI

A munkanélküliség problémája és kezelése Amerikában (is) nagyon fontos kérdés, már az 1960-as választáson kampánytéma volt a munkanélküliség, szegénységről beszéltek az újságok (Rosenberg, 1966). Talán éppen ennek köszönhető, hogy az Amerikai Egyesült Államok munkapiaca a munkavállalók és a munkáltatók számára is nagyon vonzó (volt), elég csak a statisztikai adatokat megvizsgálni, azonban a mai gazdasági helyzetben megkérdőjelezhető, hogy még mindig vonzó-e. Ebben nagy szerepe van a munkahelyteremtés nélküli növekedésnek. A következő fejezetben így – az okok feltárása előtt – a JG aktualitását mutatom be az Egyesült Államokban, összehasonlítom az OECD-országok adataival is, valamint leíró statisztika segítségével mutatok rá a jelenség súlyosságára.

A munkahelyteremtés nélküli növekedés újbóli megjelenésének aktualitása

Ismert, hogy a munkahelyteremtés nélküli növekedés problémája nem új keletű, érdekes kérdés, hogy mitől kap egyre nagyobb szerepet. Ennek oka az, hogy a gazdasági helyreállítás a GDP és a foglalkoztatás tekintetében a válságok után az évek során meghosszabbodott. Míg a korábbi években ez a folyamat 6–8 hónapot ölelt fel, addig ez a legutóbbi válság során már meghaladta a 24 hónapot is (Rajan, 2010). Történik ez annak ellenére, hogy napjainkban számos olyan eszköz áll rendelkezésünkre, amely a mindennapi életünket megkönnyíti és a gazdasági folyamatokat is felgyorsítja.

Az USA-ban tapasztalható munkahelyteremtés nélküli növekedés a 2008-as válsághoz köthető, e válság kezdete pedig éppen csak az előző (2001-es) válságból való kilábalást és újból fellendülést jelentette (volna). Az ezredforduló első éveitől számos változás történt az amerikai gazdaságban és a világban, amelyek kedvezőtlenül hatottak az amerikai foglalkoztatottsági adatokra. A közgazdaságtan egyik alaptétele *Okun* nevéhez kötődik, amely a munkanélküliséget veszi alapul a GDP mellett. Ebben a gazdasági törvényben *Okun* arra következtet, hogy a gazdasági folyamatokból adódóan a foglalkoztatottak hozzájárulnak a termékek és szolgáltatások mennyiségbeli növekedéséhez, míg a munkanélküliek értelemszerűen nem, így a két változó – azaz a GDP-növekedés és a munkanélküliség alakulása – között negatív irányú kapcsolat figyelhető meg (*Okun*, 1962). Ez azt jelentené, hogy a gazdaságot tekintve minél nagyobb GDP elérése lenne a cél, hiszen ez a munkanélküliséget csökkenti. *Tobin* (1996) rámutatott, hogy ez az összefüggés recessziók és fellendülések idején nem áll fenn, valamint számos ok bekövetkezhet, amely ezt az alaptételt képes megdönteni. Az egyik ilyen példa az amerikai válság, illetve annak kezelése.

Az amerikai bel- és gazdaságpolitikát nagymértékben meghatározza a foglalkoztatás alakulása (*Botos*, 2013), köszönhetően a gyenge szociális hálónak és a viszonylag gyakran előforduló, egyre inkább kiegyenlítetlen ciklusoknak, ami a foglalkoztatottság értékét felértékeli a többi országhoz képest. Mivel az USA gazdasági növekedésének alapja a fogyasztás (azaz a szabadság biztosítása az állampolgárok számára), így ez is egy különösen fontos okot teremt a foglalkoztatás biztosítására, hiszen a fogyasztást finanszírozni kell jövedelmekből (hitelekkel).

A recessziók és az utóbbi válság idején is kiderült, hogy a bérek és a foglalkoztatás szoros kapcsolatban állnak: mindkettő csök-

kent (*Mulligan*, 2010). A 2008-as gazdasági válság egyértelművé tette, a *Fannie Mae*³ és a *Freddie Mac*⁴ nevű „hibrid” cégek nem mehetnek csődbe (*Glaeser – Jaffee*, 2007; *Corsi*, 2009), hiszen túl nagy szerepük van a pénzügyi piacon (*Corsi*, 2009), ezáltal a foglalkoztatásban, illetve a fogyasztásban. A Fed látta, hogy a „lufi” hamarosan kipukkan, de nem foglalkoztak vele (*Baker*, 2007), végül a monetáris politika közbeavatkozásával sem sikerült elérnie az amerikai kormánynak foglalkoztatási céljait (*Botos – Halmosi*, 2010). Ahogy *Myrdal* (1958) a jóléti állam szerepe című könyvében is leírja, számos belső erő mozgatja a gazdaságot, amely arra készíti a kormányzatokat, hogy beavatkozzanak a piaci folyamatokba, jelen esetben az USA-ban a befektetések ösztönzésével kívánták a foglalkoztatást helyreállítani a GDP-növekedéssel. A külföldi működő tőke megjelenése, a globális verseny kialakulása lehetőséget teremtett más országok számára, hogy különböző, nem hazai gazdaságban aktorként jelenjenek meg. *Shiller* (2007) szerint a 2008-as válság hasonló az első világháború után kialakult válsághoz és az azt követő recesszióhoz, a 2008-as visszaesésnek azonban sokkal nagyobb ereje van, tekintve a munkanélküliségi ráta alakulását. De nemcsak a munkanélküliségi rátában, hanem a GDP-t, a munkások béreit és a befektetéseket is rosszabbul érintette, mint korábban (*Bivens*, 2011). Ez azért jelent problémát a munkahelyteremtés nélküli növekedést tekintve, mert a foglalkoztatásban bekövetkező stagnálás, illetve csökkenés még a mai napig nem tudott helyreállni.

Nemcsak Amerikában, hanem több országban (fejlettekben és fejlődőekben egyaránt) jellemző a munkahelyteremtést nélkülöző gazdasági helyreállítás a visszaesések után (*Peralta – Alva*, 2011). A probléma az, ahogy azt *Bivens* (2011) is írta, hogy ezek a periódusok egyre mélyebben érintik a gazdaságot, a gazdasági szereplőket. A ciklusok egyre hosszabb ide-

ig tartanak – és ahogy azt már láthattuk is az OECD-adatok alapján – a növekedést kevésbé érinti rosszul egy-egy válság és az azt követő időszak, mint a munkaerőpiacot (Peralta – Alva, 2011).

Amerikában az FDI megjelenése a gépberuházásokat vonzotta, amely hozzájárult ugyan a bruttó hazai termék növekedéséhez, de az Amerikában lévő másik súlyos problémát, a foglalkoztatást nem sikerült megoldania, sőt tovább rontotta (Rajan, 2010; Aronowitz – DiFazio, 2010). A befektetők azért döntöttek a gépek előtérbe helyezése mellett, mivel a Fed az olcsó pénz politikájával, azaz olcsó kamatokkal próbálta elérni a gazdasági növekedést, ez pedig gépberuházások formájában nyilvánult meg (Bivens, 2011). Ezek a nagyfokú bizonytalanságok (lásd: Fed mennyiségi lazítás programjai) nem képesek a gazdaságot újra biztos alapokra helyezni, hiszen e programok hatásai bizonytalanok, valamint az újabb programok létrejötte is kérdéses, amelyek mind befolyásolják a foglalkoztatottsági szintet. Ahogy Korten (2011) írja, még a fejlett országokban is tartanak a gazdasági bizonytalanságtól, hiszen a gazdaságilag aktívak könnyen munkanélküliekké válhatnak a bizonytalanságok következtében, valamint az alacsony reálbérek és a kevésbé előnyös rész munkaidős és határozott idejű foglalkoztatási formáknak is kitéttek a munkavállalók. Az USA-ban is a válságok alatt teremtett új munkahelyek, alacsonyan fizetett állások, valamint általában határozott időre szólnak (Rifkin, 1995; Korten, 2001; Kuttner, 1997). Ezek alapján nemcsak az mondható el, hogy a foglalkoztatás stagnált, míg a GDP növekedett, hanem a munkanélküliek száma is emelkedett. A két változó közötti kapcsolat tehát megváltozott a válságot követő időszakokban. A foglalkoztatás és a GDP korrelációját vizsgálva elmondhatjuk, hogy a kapcsolat még mindig megmaradt a 2007–2012-es amerikai adatokat vizsgálva (sig=0,62), azonban a kapcsolat iránya pozi-

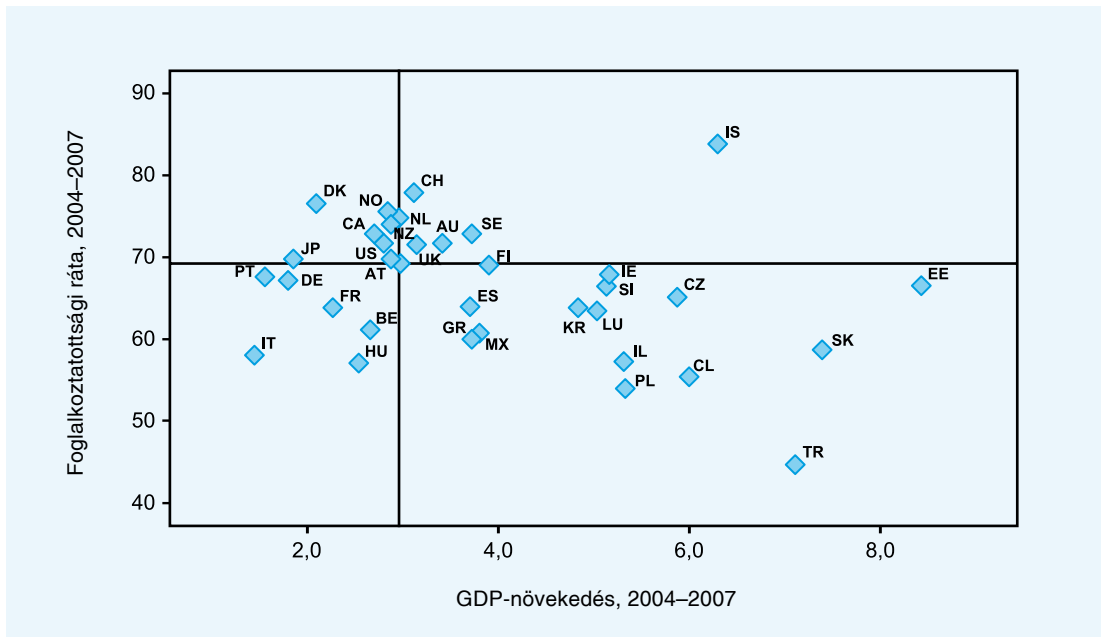
tív lett és erős kapcsolat jelenik meg a munkanélküliségi ráta és a GDP-növekedés között (0,789). A következőkben erre vonatkozóan hozok fel néhány példát.

A foglalkoztatás és a GDP kapcsolatának vizsgálata

Érdekes összehasonlítást végezni különböző országok adataival. Ha GDP növekedését és a foglalkoztatottsági adatokat jobban szemügyre vesszük az OECD-országokban, akkor láthatjuk, mely országok szerepeltek a 2004–2007-es OECD-átlag felett (alatt) a válságot megelőző és követő időszakban (lásd 1. ábra). Mind a foglalkoztatottságot, mind a GDP-növekedést tekintve Izland, Svájc, Svédország, Új-Zéland és az Egyesült Királyság az OECD-átlag feletti eredményeket produkált. Az Amerikai Egyesült Államok GDP-növekedés tekintetében elmarad az OECD-országok együttes átlagától e négy évre vonatkozóan, azonban a foglalkoztatottság átlag feletti eredményeket mutat. Ez azért meglepő, mert a GDP-növekedések évről évre jó eredményeket produkáltak, azonban az OECD-országokhoz képest ez nem volt elég nagymértékű.

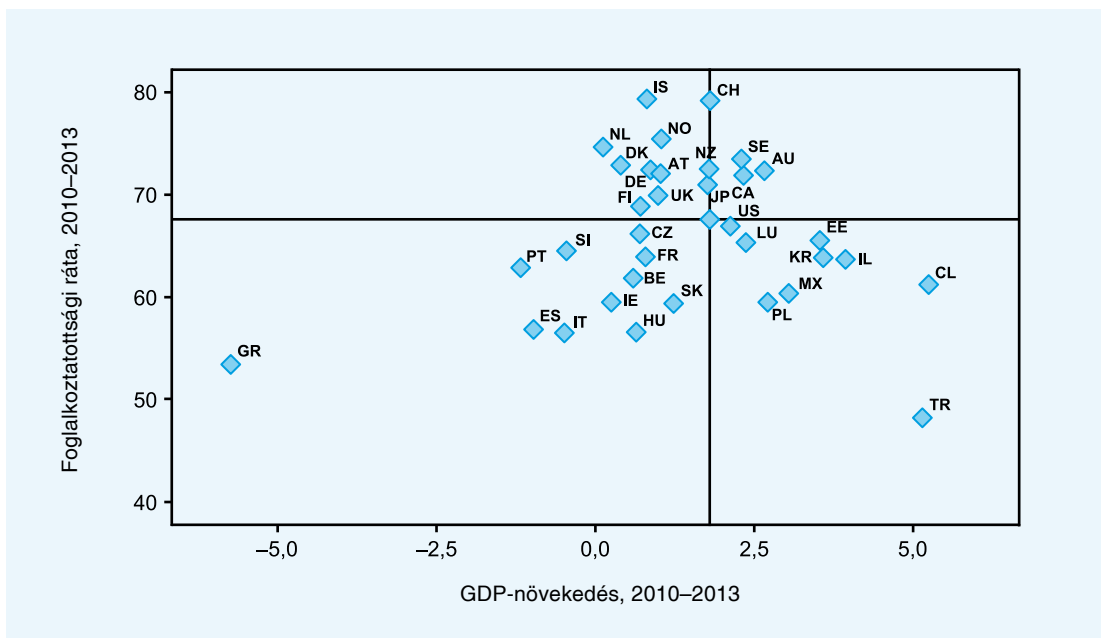
Ha az előzőekben vizsgált tényezőket megnézzük a válságot követő évekre (2010–2013) is, akkor más eredményeket kapunk (lásd 2. ábra). Ebben a periódusban az korábban vizsgált időszakhoz képest Izland és az Egyesült Királyság elmaradt a 2010–2013-as OECD-átlaghoz képest, Kanada és Japán viszont túlszárnyalta az OECD együttes eredményét. Amerikát vizsgálva, egyértelműen kirajzolódik, hogy a GDP-növekedés megindult a válság után (köszönhetően a Fed „olcsó pénz” politikájának, ami a vállalkozások, illetve különböző gazdasági aktorok befektetéseit és termelékenységét ösztönözte), viszont a foglalkoztatás lecsúszott a 2010–2013-as OECD-átlag alatti szintre. Ezekből az adatokból is

AZ OECD-ORSZÁGOK ELHELYEZKEDÉSE A GDP-NÖVEKEDÉS ÉS FOGLALKOZTATOTSÁG SZERINT A 2004–2007-ES IDŐSZAKRA

Forrás: OECD-adatbázis alapján (2014) saját szerkesztés

AZ OECD-ORSZÁGOK ELHELYEZKEDÉSE A GDP-NÖVEKEDÉS ÉS FOGLALKOZTATOTSÁG SZERINT A 2010–2013-AS IDŐSZAKRA

Forrás: OECD-adatbázis alapján (2014) saját szerkesztés

látható, hogy az USA-t, illetve foglalkoztatási politikáját jobban megviselte a válság, számos oknak köszönhetően, amelyeket a későbbiekben részletezek.

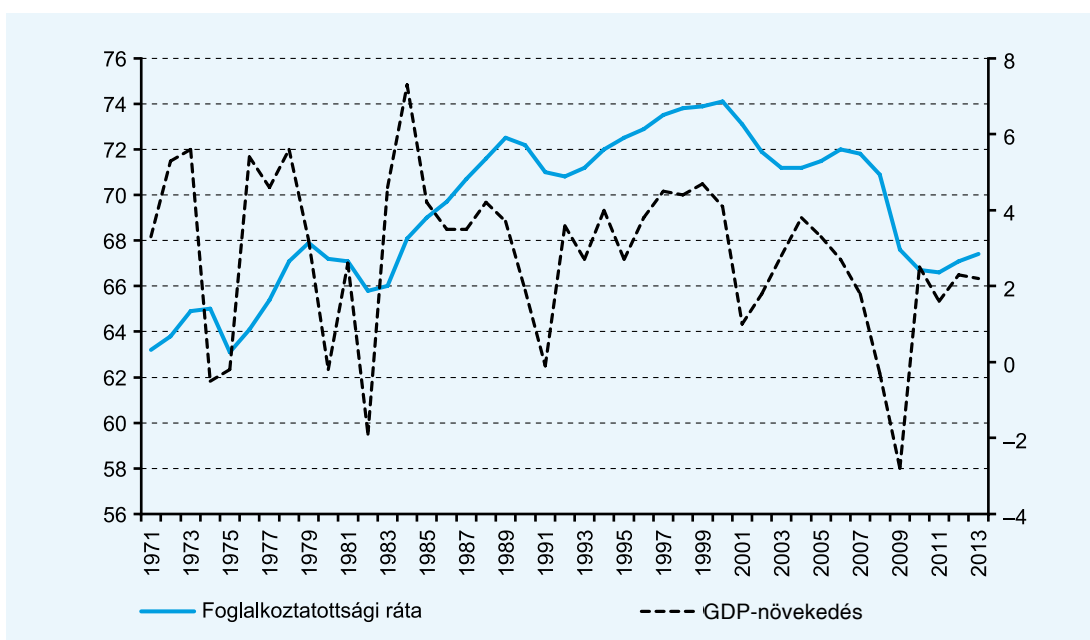
A következőkben már kizárólag az USA-ra szűkíttem le az elemzést. A 3. ábrán a foglalkoztatási ráta és a GDP kapcsolata látható hosszú távon. Ezekből az adatokból is kirajzolódik, hogy a gazdasági visszaesések, válságok bizony hatással vannak a foglalkoztatásra is. Az 1973-as és 1979-es olajválságok esetében hasonló törést láthatunk. A GDP-növekedés és a foglalkoztatottság is visszaesett, de rövid időn belül helyreálltak a makrogazdasági mutatók, viszont a foglalkoztatottsági adatok lassabb ütemben reagáltak a GDP visszaesésére. Ugyanez mondható el az 1990-es évek válságáról is, ahol viszont a GDP és a foglalkoztatottság is a 2001-es időszakhoz képest gyorsabban elérte a 1990 előtti szintet, azaz „felépült” a visszaesésből. A GDP növekedésé-

nek nem kedvezett a kialakult helyzet, azonban viszonylag gyorsan fellendülésnek indult. Ezzel szemben a foglalkoztatás helyreállításának időszaka kicsit megnyúlt, hiszen egészen a 2008-as válságig nem tudta elérni a 2000-es, illetve az az előtti foglalkoztatottsági szintet.

A foglalkoztatási ráta adataiból kiindulva jól látható, hogy az 1990-es évek végéig a foglalkoztatottak aránya növekvő tendenciát mutat (lásd 4. ábra), a ráta elérte és meghaladta a 70 százalékot, azonban a 2001-ben kirobbant válság után a foglalkoztatottak aránya csökkenni kezdett és nem tudta elérni a válság előtti szintet. Ez azért jelent komoly problémát, mert pár évvel később a 2008-as gazdasági világválság szintén hozzájárult a foglalkoztatottak számának csökkenéséhez. Ha a válság előtti időszak foglalkoztatási adataira trendvonalat illesztünk (amiben már látszódik a csökkenés a 2000-es évek visszaeső adatai miatt), akkor is egyértelműen meghatározható, hogy

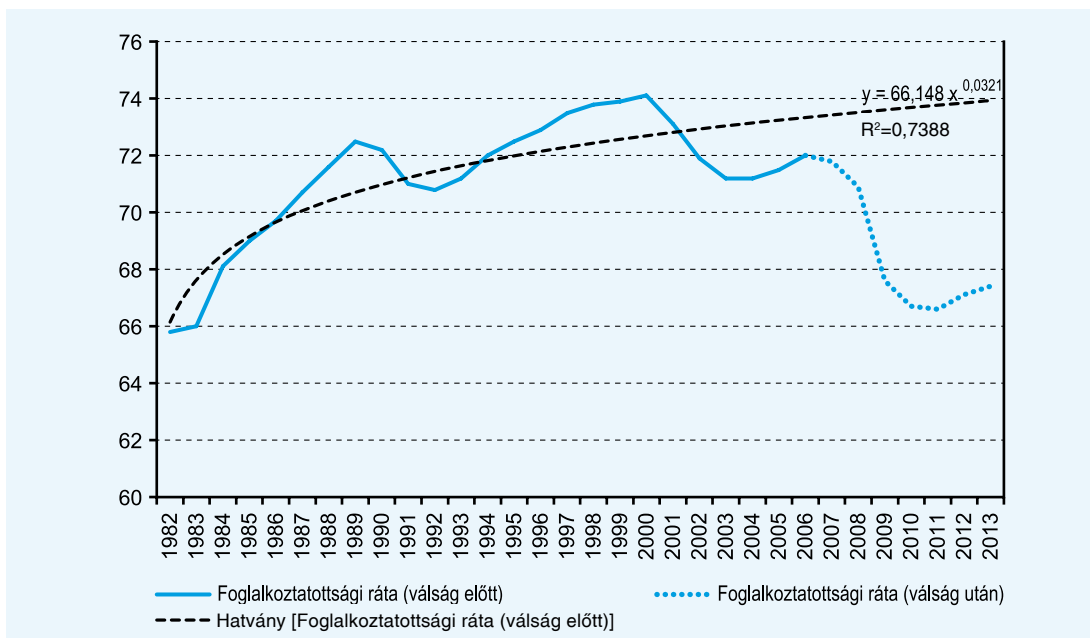
3. ábra

A FOGLALKOZTATOTSÁGI RÁTA (BAL TENGYEL) ÉS A GDP-NÖVEKEDÉS (JOB B TENGYEL) ALAKULÁSA AZ USA-BAN 1970–2012 KÖZÖTT (%)

Forrás: OECD-adatbázis (2014)

A FOGLALKOZTATOTSÁGI RÁTA ALAKULÁSA ÉS A VÁLSÁG ELŐTTI FOGLALKOZTATOTSÁG TREND SZERINTI ÉRTÉKE 1982–2012 KÖZÖTT (%)

Forrás: OECD (2014) adatbázis alapján saját szerkesztés

a 2008-as válság utáni adatok jóval elmaradnak a trend szerinti értéktől. Az ábrán megfigyelhető, hogy a foglalkoztatási értékek még a 2001-es válság után sem álltak helyre a 2008-as válság bekövetkezéséig. Az 1982–2007-re illesztett trend adatai szerint 2012-ben a foglalkoztatási rátának a 74 százalékot kellett volna megközelítenie, amely értéket 1999-ben már meghaladta, most viszont nagyon távol áll ettől az értéktől (67 százalék).

A munkanélküliség ráta 2002-ben (a 2000-es évek válsága alatt) 5,8 százalék volt, amely érték 2010-ben drámaian megnőtt és elérte a 9,6 százalékot (OECD, 2014). 2013-ban a munkanélküliek aránya 2010-hez képest csökkent és már csak 7,4 százalék volt. Azonban ebben az időszakban nemcsak a munkanélküliségi ráta csökkent a válságot követően, hanem az aktívak aránya is. 2002-ben még a munkaképes korú lakosság 76,4 százalék volt foglalkoztatotként vagy munkanélküli-

ként azonosítható, azonban ez 2013-ra már csak 72,8 százalék (OECD, 2014), azaz az inaktívak aránya a munkaképes korú lakosságon belül megnőtt. Még drasztikusabb képet mutat a hosszú távú munkanélküliség. 2000-ben csupán a munkanélküliek 6 százaléka volt ebbe a kategóriába sorolható, viszont 2006-ban ez az arány már elérte a 10 százalékot, 2012-ben pedig a 29,29 százalékot (WorldBank, 2014).

A Bureau of Labor Statistics (2014) adatai alapján a 2013 decemberétől 2014 márciusáig a privát szektorból származó új vagy kibővülő munkahelyteremtés 6,9 millió munkaal-kalmat teremtett az előtte lévő negyedévhez képest (lásd 1. táblázat). Szintén ebben az időszakban az előző időszakhoz képest a vállalkozások 6,5 millió állást szüntettek meg, ami szintén jobb érték, azaz kevesebb munkahely szűnt meg, viszont az előző negyedévekhez képest egyre kisebb növekedést mutatnak a nettó

FOGLALKOZTATÁSI ADATOK

	2013	2013	2013	2013	2014
	március	június	szeptember	december	március
Bruttó munkahelyteremtés (ezer db)	7 272	7 174	7 051	7 296	6 856
Bővítés hatására (ezer db)	5 648	5 849	5 708	5 956	5 624
Új vállalkozás létrehozásától (ezer db)	1 624	1 325	1 343	1 340	1 232
Munkahelyek elvesztése (ezer db)	6 346	6 496	6 583	6 553	6 459
Szerződés lejárta miatt (ezer db)	5 187	5 284	5 435	5 335	5 330
Vállalkozás megszüntetése miatt (ezer db)	1 159	1 212	1 148	1 218	1 129
Nettó foglalkoztatás változása (ezer fő)	926	678	468	743	397
Nettó foglalkoztatás változása (%)	1	0,6	0,5	0,6	0,3

Forrás: Bureau of Labor Statistics (2014)

munkahely-teremtési statiszták, hiszen ez csak 0,3 százalékos növekedést jelentett 2013 decemberéhez képest.

Felmerül a kérdés az adatokat és a trendeket ismerve, hogy a foglalkoztatottsági ráta – amelynek helyreállítása még várat magára, annak ellenére, hogy a GDP növekedésnek indult – ilyen szintű visszaesése milyen tényezőknek tudható be. A következőkben ezeket a folyamatokat mutatom be.

A MUNKAHELYTEREMTÉS NÉLKÜLI NÖVEKEDÉST KIVÁLTÓ OKOK

A munkahelyteremtés nélküli növekedést számos tényező előidézheti. Az általam feldolgozott szakirodalom alapján a jelenséget alakító okok rendszerezéséhez két csoportot alakítottam ki, amelyek között azonban nem lehet éles határt szabni és a tényezők között vannak átfedések. A témák, amelyek köré az okokat csoportosítottam: munkaszervezéssel összefüggő, illetve strukturális változásokhoz kapcsolt jelenségek, amelyekben termelékenységi (gazdaságpolitikai) problémák is találhatóak.

Munkaszervezéssel összefüggő problémák

Korábban említettem, hogy egy-egy válság utáni helyreállítás hosszabb időt vesz igénybe annak ellenére, hogy számtalan olyan eszköz áll rendelkezésünkre, amelyek a gazdasági folyamatokat felgyorsítják. Alapvetően az egyik problémát pont ez generálja, hiszen a munkaszervezésben is új módszerek alakultak ki. *Rajan* (2010) szerint a JG gyökere az egyre inkább globalizált világunkban rejlik, ahol az innovációknak (technológiai változások, új vállaltirányítási rendszerek stb.) köszönhetően kialakultak a *just-in-time* (JIT-) rendszerek⁵ (Schreft – Singh, 2003).

A rendszernek több előnye van, és ez megjelenik a munkaerő-keresésben is. Míg az 1990-es évekig a vállalatoknak nem volt lehetőségük arra, hogy gyorsan és könnyedén megtalálják az új, számukra megfelelő munkaerőt és több hónappal a hiányzó munkakör betöltéséhez szükséges idő előtt elkezdtek keresni a számukra megfelelő alkalmazottakat, addig a XXI. században elég 1–2 hónappal előbb elkezdni a keresését (Rajan, 2010; Schreft – Singh, 2003). Mindemellett a JIT-rendszerben az új

pozíciók a világ minden embere előtt nyitva állnak, külföldi munkavállalók is elnyerhetik az adott pozíciót, csökkentve ezáltal a hazai munkavállalók lehetőségeit. Ennek eredményeként egy-egy pozícióra lényegesen több pályázat érkezik be, így az adott vállalat sokkal rövidebb idő alatt találja meg a számára megfelelő képességekkel és készségekkel rendelkező munkavállalót. Következésképpen nem csak a toborzási idő, hanem a betanítási idő is csökken. Összességében a vállalatoknak elég akkor alkalmazniuk bárkit is, ha a gazdaság felélénkült, ami viszont valójában a gazdaságnak nem előnyös, hiszen a fogyasztás csökkenéséhez vezet ez a stratégia.

Ebben az értelmezésben az angol jobless jelző egyrészt utal a JIT-rendszerek által létrehozott foglalkoztatási periódusok csökkenésére, a toborzási időszakok lerövidülésére, másrészt teret enged annak is, hogy a hazai munkavállalókat kiszorítsák az adott pozícióból. Ennek következtében mára már sokkal több időt vesz igénybe a gazdaság regenerálódása (gazdasági növekedés ugyan van, de a foglalkoztatás nem nő ugyanolyan mértékben), mint az ezt megelőző időszakokban, hiszen a just-in-time rendszerek kiválóan működnek.

Az amerikai szociális rendszer szintén hozzájárul a munkahelyteremtés nélküli növekedés jelenségéhez. Az amerikai szociális rendszer olyan, hogy a munkavállalók után fizetett biztosítások, egészségügyi csomagok jelentősen megnövelik az egy foglalkoztatottra eső költséget a cég számára. Ebből kifolyólag számos vállalkozás recessziók idején elbocsátásokba kezd, hiszen költségeket akarnak csökkenteni, ez a munkahelyek számának stagnálásához, esetleges csökkenéséhez vezet. A szociális védőháló nem teszi lehetővé, hogy a gazdaságilag aktív korú népesség sokáig maradjon munkanélküli, hiszen ebben az esetben az egészségbiztosításuk és a nyugdíjuk bánná (Hamermesh, 1977; Rajan, 2010).⁶ Mindezt tetézi, hogy felmerült a nyugdíjrendszer privatizálása (Krugman,

2007), hiszen a *baby-boom* generáció nyugdíjba vonulása további költségeket ró majd a szociális rendszerre, így még többre kerül egy munkavállaló eltartása. Ezzel kapcsolatban egy anomáliát is észre kell venni, hiszen egyrészt a szociális rendszer a munkahelyteremtés nélküli növekedés oka, azonban a védőháló gyengesége ösztönzi a gyors munkába állást is, viszont ez nem lehetséges, ugyanis nincsenek munkahelyek. További problémát okoz az a téma szempontjából, hogy a várható élettartam nőtt (Waxell, 2011): a születéskor várható élettartam az 1990-es években szignifikánsan alacsonyabb volt, mint napjainkban, amikor már nem szokatlan, hogy a lakosság egy része a nyugdíjazása után is igyekszik megtartani aktuális munkahelyét, hiszen sok esetben a nyugdíjból nehezen tudnak megélni. Ezáltal nő a foglalkoztatási periódus, aminek következménye a cégek számára is kedvező hatást generál, hiszen a megbízható, tapasztalt munkaerőt meg tudják tartani. Ez a folyamat csökkenti az aktív korú népesség tagjainak lehetőségeit a munkaerőpiacon.

Több tényező együttes hatása következtében (JIT-rendszerek, globalizáció, technológiai változás, szociális rendszer stb.) az amerikai munkaerőpiacon erőteljes munkahelyi bizonytalanság (*job insecurity*) jellemző. Ennek több jele van, egyrészt a még munkában lévők is komoly stressz alatt állnak a munkahelyük lehetséges elvesztése miatt (Rifkin, 1995), ennek következtében a munkavállalók nagyobb teljesítményre is kényszerülnek, ami a foglalkoztatás növekedéséhez nem járul hozzá. Másrészt a gyors technológiai váltásoknak köszönhetően nő a magasan képzett szakemberekre az igény, az új üzleti formák, hatalmas multidivíziós cégek részéről viszont kevés ilyen embert találni, ugyanis a foglalkoztatottak más képességekkel rendelkeznek, mint amelyet elvárnak az új gazdasági és technológiai környezetben (Rosenberg, 1966). Ez a jelenség a *skills mismatch*⁷ (OECD, 2013) egyre inkább elterjedt, és a

probléma kiküszöbölésére nehéz megoldást találni, hiszen a külföldi működő tőke inkább a gépberuházásokba fektet az olcsóbb finanszírozás miatt (Botos, 2013), mint az élőmunkába, illetve annak átképzésébe. Az ilyen típusú üzleti befektetések kevésbé érintik a közvetlen munkaerőt, hiszen a gépesítés során relatíve kevés munkaerő meglétére van szükség (Aronowitz – DiFazio, 2010), így a gépesítés a drága munkaerőt kiváltja (Dekerley, 1996). A *skills mismatch* problémáját erősíti az, hogy az oktatásban eltöltött idő is egyre hosszabbra nyúlik az új és megváltozott igények miatt (Waxell, 2011), aminek eredményeképpen és a felgyorsult folyamatok következtében a munkaerőpiacra lépés időpontjában a kereslet és kínálat nem találkozik. Amerikában jellemző volt, hogy az oktatás minél szélesebb körben és minél szélesebb ismereteket nyújtson az alap- és középfokú oktatásban, azonban a felsőfokú oktatásban a lakosságnak kevesebb hányada vesz részt (Rajan, 2010), így nehezebb a hiányzó pozíciókat könnyedén betölteni, ha menedzseri funkciókról van szó.

A gazdaságon belül végbemenő változásoknak köszönhetően a gépekkel történő helyettesítés eredményeként, a nagyobb termelékenység elérése érdekében stb. kialakul az úgynevezett munkahely nélküli szervezet (Klaas, 2002). *Klaas* arra hívja fel a figyelmet, hogy a tradicionális munkaalapú bérrendszerek felől elmozdulás történt a személyalapú bérmeghatározásra, ami szintén tovább növeli annak az esélyét, hogy minél több munkahelyek nélküli szervezet jöjjön létre. Eddig munkakörök alapján voltak meghatározva a fizetések, most viszont már a személyek erőfeszítései alapján történnek a juttatások, például mennyire innovatív ötletekkel áll elő a vállalkozás termelékenységének növelése érdekében. Ennek az új struktúrának köszönhetően egyre szélesedik a fizetési skála, ami azt jelenti, hogy a vállalkozás abba a munkaerőbe fektet bele, aki nagyon hatékony, ezáltal pedig kevesebb embert kell foglalkoztatnia.

A munkaszervezés módszereinek változása felhívja a figyelmet a bér rugalmasságra, ugyanis ez is befolyásolhatja a munkahelyteremtést és a gazdasági növekedést. *Shimer* (2012) a bérmerevség, valamint a bér rugalmasság alapján keresett összefüggést a munkahelyek alakulása között. Eredményei szerint a merev bérek korlátozzák a munkaerő-felvételt, míg a rugalmas bérek esetében még van lehetőségük újabb alkalmazottak felvételére. Ez annak köszönhető, hogy a vállalkozások nem tudnak a termeléshez, illetve a kereslethez alkalmazkodva béreket kialakítani, hanem egy, viszonylag hosszú távra meghatározott bér alapján foglalkoztatnak, így ösztönözve a munkavállalót a nagyobb termelékenységre. Ha a bérek kialakítása rugalmasan kezelhető, akkor a kereslet alapján befolyt profit alapján lehetősége van költségeket (bért) csökkenteni, így szűkebb időszakban is képes több munkavállalót foglalkoztatni. *Ravallion* (1997) a magas bérkülönbségeket is problémaként azonosította, hiszen magasabb bérért kevesebb ember foglalkoztatható.

A munkahelyteremtés nélküli növekedéshez jelentősen hozzájárul, hogy manapság egyre elterjedtebbek az atipikus foglalkoztatási formák. A részmunkaidős foglalkoztatás, a határozott ideig szóló szerződések, a túlórák számának növelése és a nők munkába állása még jobban felerősítik a gazdasági növekedéssel kapcsolatos foglalkoztatás problémáit (Waxell, 2011; Schreft – Singh, 2003). Egyrészt ezek a munkaadóknak előnyösek lehetnek, hiszen az amerikai cégek háromnegyede a részmunkaidős alkalmazottak szociális biztonságát nem támogatja (egészségbiztosítás, nyugdíj, betegszabadság), valamint csak a fele kínál számukra fizetett ünnepnapokat és szabadnapokat (Schreft – Singh, 2003). Továbbá gyakori, hogy a határozott idejű, illetve részmunkaidős alkalmazottak sokkal hatékonyabban végzik a munkájukat, mint a 8 órás munkavállalók, ennek következtében szintén csökken a plusz munkaerő igénye, *Peraltva – Alva* (2011) és *DiFazio* (1998) említi

meg a nők megjelenését egyre nagyobb arányban a munkaerőpiacon. Ez a tényező szintén egy probléma, hiszen sok esetben a nők hatékonyabbak munkavégzésben, így szintén kevesebb munkavállalóra van szükség.

A (nemzetközi) migráció szintén hozzájárul a magas munkanélküliség kialakulásához, hiszen sokan például Mexikóból vándorolnak az USA-ba, olyan városokba, ahol munkát találhatnak (Korten, 2001; Todaro, 1989; Todaro – Maruszko, 1987), olyanokat is, amelyeket az amerikaiak nem szívesen végeznek el (Corsi, 2009). Botos (2013) és DiFazio (1998) szintén megemlíti a migrációt a jobless growth okaként, hiszen ez felduzzasztja a munkakínálatot. A munkaadók azonban elvárják az alkalmazottak flexibilitását is, akár a mobilitással kapcsolatosan is, így szintén kevesebb foglalkoztatottra van szükség. A migrációval kapcsolatban még egy jelentős problémával kell szembesülni, ami hozzájárul a munkahelyteremtés nélküli növekedéshez a bérkülönbségek által: a bevándorlók kevesebb bért kapnak a munkájukért, mint a hasonló képzettséggel rendelkező hazai munkavállalók, valamint a munkanélküliségi ráta nagyobb a migránsok között (Battisti et al., 2014). Ez azt jelenti, hogy a migránsokat jobban megéri foglalkoztatni kevesebb bérért, így több munkahelyet elvesznek az állampolgárok elől.

A munkaszervezéshez kapcsolható, azonban a strukturális folyamatokkal összefüggő, munkahelyteremtés nélküli növekedést alakító ok a munkaerő-intenzív technológiákból való elmozdulása (Bernanke, 2003; Rajan, 2010; Botos, 2013; Waxell, 2011; Handy, 1984).⁸

Strukturális folyamatokkal összefüggő tényezők

A következő csoportosítást a strukturális jellemzők adják. Ide olyan makrogazdasági és gazdaságpolitikai tényezőket soroltam, ame-

lyek alapján véve jelentős változásokat hoztak a gazdasági folyamatokban, és amelyek így hozzájárulnak a munkahelyteremtés nélküli növekedéshez.

Az előző részben láthattuk, hogy a szak-képzettség kínálatának és keresletének összeegyeztethetetlensége (*skills mismatch*) hogyan befolyásolja a JG-t. Ez a folyamat nagymértékben a szektorális változásoknak köszönhető (Aghion – Howitt, 2009; Bernanke, 2003; Rajan, 2010; Peraltva – Alva, 2011; Waxell, 2011), illetve a technológiai változásoknak is nagy szerepük van a változásokban. Számos iparágban találhatunk már teljesen automatizált gyártási folyamatokat, ahol korábban még intenzív szükség volt az élők munkára, és ahol most már változtatnunk kell az erőforrások elosztásán. Szükség van a munkaerő mobilitására az iparágak között, például az acéliparban tevékenykedő munkaerőből egyre kevesebbre van szükség, míg a szoftveriparban egyre több (Bernanke, 2013). Ezekre az ágazati változásokra számtalan példa hozható fel, például cégek szűntek meg a II. világháborút követően és újak keletkeztek, amelyek a munkaerőt felszívták (Botos, 2013), ami az újjáépítések során számos munkahelyet teremtett, valamint számos szervezet alakult akkortájt, amelyek még ma is léteznek. A mezőgazdaság gépesítése után is biztosított a gazdaság az emberek számára egy újabb, feltörekvő szektort, amely szintén segített a foglalkoztatottsági szint helyreállításában (Rifkin, 1995). Először az ipar (Rosenberg, 1966), majd a szolgáltatások szívták fel a munkaerőpiacon állás nélkül maradtak egy részét, ma azonban még csak sejtések vannak arra vonatkozóan, hogy a következő ilyen szektor az információs technológia lesz (Adler, 1992; Rifkin, 1995; Rajan, 2010; Handy, 1984). Aronowitz és DiFazio (2010) könyvükben a munkahelyteremtés képességének hiányát a technológiai változásoknak tudják be, amely folyamatban a tömegtermelésnek is nagy szerepe van (Rifkin,

1995). A tömegtermelés elterjedése következtében ugyanis a gépekkel történő helyettesítés (mint költségcsökkentő innováció) nemcsak a vállalkozások termelékenységét képes növelni, hanem a költségeket csökkenti is. A vállalkozások, ha költségcsökkentésre törekkeznek, akkor hatékonyságjavító technológiákat alkalmaznak, amelyek a vállalat profitjának növeléséhez hozzájárulnak, ugyanakkor a foglalkoztatottakra kedvezőtlen hatással lehet (Christensen – Bever, 2014).

A vállalkozások növekedni szeretnének, minél nagyobb profit elérésére törekkeznek, amelyeknek azonban vannak akadályai, például egy munkahelyteremtés nélküli növekedés. Hiszen hogyan finanszírozza a lakosság a fogyasztását (és segítse a vállalkozás profitjának növelését), ha nincs bevétele. A vállalkozások termelékenységének növelésének elérése negatívan hat a foglalkoztatottságra. Egyrészt, ha a cég minél több output kibocsátására törekszik, akkor azt általában gépesítéssel próbálja meg elérni (Shimer, 2012; Rajan, 2010), ami valóban a termelékenység növekedésével és gazdasági növekedéssel jár, de csökkenti a foglalkoztatottak számát. Jó példa erre az autópia, ahol egy kreatív rombolás ment végbe. Itt ugyanis a munkaerő létszáma jelentős csökkenést mutatott az elmúlt évek során. A versenytársakkal szembeni pozíció megerősítése arra sarkallja a gazdaság szereplőit, hogy új technológiákkal dolgozzanak minél kevesebb pénzből (Pásztor, 2011). Másik példa a termelékenység növelésére India vagy Mexikó, ahol a mezőgazdasági munkásokat gépek váltották fel, de Amerikánál maradván elég csak a Wall Streetre gondolnunk, ahol a döntéseket már a számítógépes programok ajánlják fel számunkra (Korten, 2001), amelyek megbízhatóbb számításokat végeznek. A gépesítés a termelékenység fokozása érdekében oda vezet, hogy az újabb beruházások és befektetések is gépberuházásokba történnek, nem pedig az élőmunka támogatásába (Botos, 2013).

A szektorális változások sokszor együtt járnak az üzleti ciklusok változásával (új üzleti folyamatok, képességek), valamint a technológiai haladás és az innovációk létrejöttével is. *Milton Friedman* a munkanélküliséget az üzleti ciklusok változásának természetes és automatikus velejárójának tekinti. Nagyszerű példa erre az amerikai autópia, amelyben a detroiti hármak (Ford, Chrysler, General Motors) története rámutat a ciklusok gyors változására: a Chrysler és a Ford nem volt képes az olajárrobbanás miatti válság után gyorsan megújulni. Az új üzleti ciklusban új igények jelentkeztek a piacon (környezetbarát, kisebb fogyasztású autók), a Chrysler és a Ford azonban a GM-mel ellentétben jóval később tudott csak új üzleti modellt kialakítani, így számos munkahelyet megszüntettek (Pásztor, 2011). A II. világháború után kialakult erős cégek, multinacionális vállalatok, mint például a General Motors igen jó pozícióba került az amerikai piacon, azonban a gazdaságot megrengető válságok, az üzleti ciklusuk váltakozása ezeket a vállalatokat is folyamatosan érintették, mind a termelékenységet, mind a foglalkoztatottságot tekintve.

Az *outsourcing* során a termeléshez szorosan nem kapcsolódó tevékenységeket kihelyezik, hiszen ezeket a munkafolyamatokat olcsóbban dolgozó fejlődő gazdaságokban is el tudják végeztetni (Jha, 2002). *Waxell* (2011) szintén amellet érvel, hogy a mai globalizált világgazdaságban a munkaerő-igényes iparágak tevékenységei az alacsony munkaerő-költségű országokba helyeződtek át, míg a tudásalapú munkafolyamatok a fejlett országokban maradtak, ami a globális versenyben nagyon fontos tényezővé vált. Az amerikaiaknak azonban, akik elég képzettek lennének a munkára, sokkal többet kellene fizetni, ami azt jelenti, hogy újabb munkahelyeket veszítenek el (Aronowitz – DiFazio, 2010; Rajan, 2010), annak ellenére, hogy a gazdaság növekszik. Az újraértelmezett Williamson-hipotézis rávilágít arra, hogy a vi-

lágban zajló technológiai változások ma már a nagyvárosok olyan szintű felerősödését indítja be, ahol a különböző régiók között nem indul meg a kiegyenlítőedés (Capello, 2007), sőt növeli a bér- és jövedelemkülönbségeket is, ami pedig a JG egyik oka. A munkahelyek exportja⁹ szintén komoly gazdasági hatásokkal bír. *Geddes* híres mondása a gondolkozz globálisan, cselekedj lokálisan erre a jelenségre is megfeleltethető, hiszen a világban uralkodó multinacionális cégeknek társadalmilag felelősséget kell vállalniuk például a munkahelyek megteremtésében, illetve megtartásában is. Nagyszerű példa erre a General Electric, ahol az ipari tevékenységet folytató üzemet Kínából visszaköltöztették az Amerikai Egyesült Államokba (Diekman, 2013).

Az erőforrások nem optimális eloszlása számos problémát hoz felszínre. *Corsi* (2009) szerint egyfajta dualitás alakul ki Amerikában, ami a növekvő jövedelemkülönbségeknek és a képzettség alakulásának köszönhető, azaz a nem megfelelő erőforrás-allokációnak. Az egyenlőtlenségeket főként az okozza, hogy munka irányából a tőkére helyeződött a hangsúly, emellett divergáló oktatási lehetőség, egészségügyi és jóléti feltételek adottak a társadalmak között (Teulings, 2014). Az országban maradnak a gazdag, magasan képzett, professzionális képességekkel rendelkező emberek, menedzserek, ugyanakkor a mexikói lakosság 10 százaléka már az Egyesült Államokban él, akik általában fizikai munkát végeznek. A gazdasági növekedéshez kapcsolódóan Rajan (2010) több okot sorakoztat fel, amelyek arra utalnak, hogy a világ rossz irányba halad. Az egyik probléma Rajan (2010), *Krugan* (1994) és *Dunkerley* (1996) szerint a jövedelmek és bérek egyenlőtlen eloszlása, amelyet *Krugman* (1994) is megemlített, hiszen a gazdagabb országokban a található meg a jövedelmek legnagyobb része,¹⁰ míg a szegényebekben még a gazdagok sem annyira tehetősek, mint a fejlett gazdaságokban, azaz sokkal kevesebb

részt birtokolják a jövedelmeknek a fejlődő országok (Rosen, 1981; Rajan, 2010). *Kuttner* (1997) két magyarázatot ad az egyre növekvő különbségekre: az egyre inkább *laissez-faire* típusú piacok a munkaerőpiacon (azaz a képességek díjazása), amelynek az USA-ban nagy jelentősége van, illetve az erőforrások hatékony allokálása. A képességek díjazása azonban szintén hozzájárul akár országon belül is a jövedelmek egyenlőtlen eloszlásával (amely természetesen nem egyenlő a bérekkel). Ha csak egy országot veszünk alapul, láthatjuk, hogy bizony sokkal jobban kiéleztettek az országon belül jobban és rosszabbul keresők közötti különbségek. *DiFazio* (1998) már a 2000-es évek dinamikus technológiai robbanása előtt megemlítette a bérkülönbség problémáját, amelyet a Morgan Stanley fő közgazdásza írt körül, miszerint a bérek Amerikában jelentősen elváltak egymástól, szemben a többi országban. Emellett arra is van utalás, hogy reálbérek az USA-ban, különösen az alacsony jövedelműeké, negyed évszázada stagnálnak és a jövedelmek részben azért olyan magasak, mert az amerikaiak több órát dolgoznak, mint az európaiak (Stiglitz, 1969). *Aghion* és *Howitt* (2009) is a növekedést és egyenlőtlenséget vizsgálva bebizonyította, hogy a magasabban képzettek bérei sokkal nagyobb mértékben növekszenek, mint az alacsonyan képzetteké. *Aghion* és *Bolton* (1997) az egyenlőtlenségekre gyakorolt hatásokat is elemezték a tőke akkumulációján keresztül. A menedzserek fizetése több tízszeresével, illetve százszorosával meghaladja a közép-, illetve alsóosztálybeliek fizetését. Ez egyrészt azért is alakult ki, mert az Amerikai Egyesült Államokban is elvárják az egyre növekvő képességeket bizonyos feladatokban.

A 2. táblázatban láthatjuk az oktatáshoz és strukturális és termelési folyamatokhoz kapcsolódó OECD globális képességeket/készségeket mérő indexeket. A készségeket 7 külön indexszel méri, amelyek között a munkaerő mobilitása, az aktívák aránya, bérekben jelent-

AZ OECD-ORSZÁGOK GLOBÁLIS KÉPESSÉGI 2014-ES INDEXE

	Ausztrália	Ausztria	Belgium	Kanada	Chile	Cseh Köztársaság	Dánia	Franciaország	Németország	Magyarország	Irorság	Olaszország	Japán	Luxemburg	Mexikó	Hollandia	Új-Zéland	Lengyelország	Portugália	Spanyolország	Svédország	Svájc	Egyesült Királyság	Amerikai Egyesült Államok
Oktatás flexibilitása	4,7	5,2	6,2	5,7	6,0	7,5	6,4	3,5	6,2	7,8	3,5	5,3	2,8	5,9	4,8	4,7	4,7	4,6	4,8	4,2	8,6	4,1	4,2	7,1
Munkaerő-piaci részvétel	4,0	5,5	5,6	5,4	5,5	4,9	5,0	5,2	4,5	4,9	7,7	3,0	6,0	4,3	5,2	6,8	6,7	5,1	6,0	7,4	3,9	5,1	6,6	4,2
Munkaerőpiac flexibilitása	4,9	4,0	4,7	3,6	6,3	3,3	3,0	8,0	6,9	4,7	2,7	5,8	7,1	3,8	7,2	4,8	4,4	6,7	6,1	5,3	4,8	2,9	5,0	4,7
"Skills mismatch"	4,1	3,3	0,2	6,9	5,5	1,3	7,5	5,9	3,3	9,6	10,0	8,0	9,5	8,6	5,5	3,7	4,6	4,2	10,0	10,0	6,7	4,4	9,6	10,0
Béregyenlőtlenségek	6,5	6,0	5,8	4,4	6,0	3,4	3,8	5,0	5,8	3,9	4,3	2,9	8,0	6,5	4,7	2,2	2,9	4,1	4,6	3,3	7,4	7,0	2,9	5,2
Béregyenlőtlenségek a magas szakképzettséget igénylő iparágakban	8,0	7,6	0,0	6,5	5,0	6,9	0,0	4,5	9,9	8,6	5,9	0,0	2,7	4,2	10,0	6,5	10,0	7,0	10,0	10,0	10,0	5,6	7,7	9,9
Béregyenlőtlenségek a magas szakképzettséget igénylő foglalkozásokban	5,1	3,6	4,3	6,8	2,0	6,3	5,8	4,0	6,6	4,8	6,5	2,1	6,0	5,4	3,0	4,6	1,2	3,1	0,0	4,0	4,7	2,2	0,0	2,9
Teljes értéket mutató index	5,3	5,0	3,8	5,6	5,2	4,8	4,5	5,2	6,2	6,3	5,8	3,9	6,0	5,5	5,8	4,8	4,9	5,0	5,9	6,3	6,6	4,5	5,1	6,3

Megjegyzés: Azok az OECD-országok, amelyekre nincs adat, nem szerepelnek a listában.

Forrás: The Hays Global Skills Index (2014)

kező különbségek és a készségek keresletének és kínálatának összeférhetetlenségét súlyozza. Az indexek értékei 0–10 között mozognak, ahol a nagyobb érték azt jelenti, hogy az adott országban jelentősebb problémákkal szembesülünk az adott jelenséget vizsgálva. Az Amerikai Egyesült Államokban az oktatás flexibilitása a többi országhoz képest viszonylag nagy értéket kapott, amely azt jelzi, hogy az oktatási rendszer nem képes megfelelő mértékben alkalmazkodni a változó piaci igényeknek. A munkaerő esetében Amerika viszonylag alacsony értéket kapott, ami azt jelenti, hogy az aktívak aránya elég jó a többi országhoz képest. A képességeknél igen nagy probléma észlelhető az USA-ban. Ebben az indexben a legnagyobb értéket kapta az ország, amely arra utal, hogy az adott készségeket, illetve képességeket, amelyet a munkáltatók keresnek a munkavállalók esetében, nagyon nehéz az adott munkaerőpiacon elérni, hiszen más adottságokkal rendelkeznek, mint amilyenre szükség lenne. Az utolsó három index a bérekre vonatkozik. Az általánosságban béreket összehasonlító index viszonylag kis értéket mutat a többi országhoz képest, azonban nem mondható el ugyanez a magas szakképzettséget igénylő iparágakat összemérve az alacsony szakképzettséget igénylőkkel. A probléma az, hogy a magas kvalifikáltságot igénylő iparágakban a bérek jobban növekszenek, mint az alacsonyban és ez jelentős feszültséget okoz a munkavállalók között. Természetesen ez is arra utal, hogy a bérekben mutatkozó egyenlőtlenségek iparágak között valós probléma és igen nagymértékű is. Foglalkozásokat mérve más képet kapunk. Ahol nem iparágak között jelentkezik a különbség, hanem csak a foglalkozásokban, ott a bérekben érzékelhető nyomás nem annyira magas az USA esetében. Ha ezt a hat indexet átlagoljuk, akkor megkapjuk, hogy az Amerikai Egyesült Államok készségeket mérő indexe az átlag felett van az (adatokkal rendelkező) OECD-országok között, amely ebben az esetben azt jelenti, hogy súlyos problémák vannak

a munkaerőpiacot tekintve. A két fő problémát a *skills mismatch* jelenti, valamint a bérekben megjelenő egyenlőtlenségek jelentik.

Az indexekből is látható, hogy bár a bérkülönbségek problémája a strukturális tényezők közé van felsorolva, ugyanakkor a munkaszervezési folyamatokba is beletartozhat, hiszen a magasabb bérral elmozdulunk az egyensúlyi bértől, ami a foglalkoztatottak számának csökkenését eredményezi, ugyanakkor a magas bérral a hatékonyság ösztönzése a cél, amely a vállalkozás termelékenységének növelésére irányul. Érdekes megfigyelni a Magyarországot jellemző indexeket is. Habár a két gazdaság teljesen eltérő szerkezetű, az indexek értéke közel azonos, jelentősebb eltérések a bérkülönbségeknél tapasztalhatók.

Egy olyan gazdaságnak, mint az Amerikai Egyesült Államok, viszonylag kevés szüksége van arra, hogy más országokra koncentráljon, hiszen a növekedés a belső fogyasztáson alapul (Somai, 2009). Amerikában és a világ számos más országában is mára már nem a jövedelem számít, hanem inkább a fogyasztás, amely hitelek és egyéb eszközök segítségével meghaladják az egyének által megkeresett jövedelmet (Hernádi, 2009). A fogyasztás ösztönzése érdekében szükség lenne a foglalkoztatottság bővítésére is, amely szintén segíti a gazdasági növekedést, de a kormány QE-programjainak ilyen irányú hatása elmaradt. Befektetések történtek ugyan, azonban ezek a fogyasztást, de leginkább a foglalkoztatottságot kevésbé serkentették, ellenben a gazdasági növekedéssel. A fogyasztás visszaesése jelentős mértékűt mutatott a gazdaságban, amely azt vonzotta maga után, hogy a cégek is visszavettek termelésükből, így kevesebb alkalmazottra volt szükségük. Aronowitz és DiFazio (2010) a fogyasztás jelentőségét a szabadság és demokrácia első alapjának tartja az USA-ban, hiszen addig bármit megvásárolhatnak az állampolgárok, amíg a pénzük vagy a hitelük engedi, és mivel a fogyasztás nagyon fontos számukra, így gazdaságilag az számít jó fogyasztónak, aki

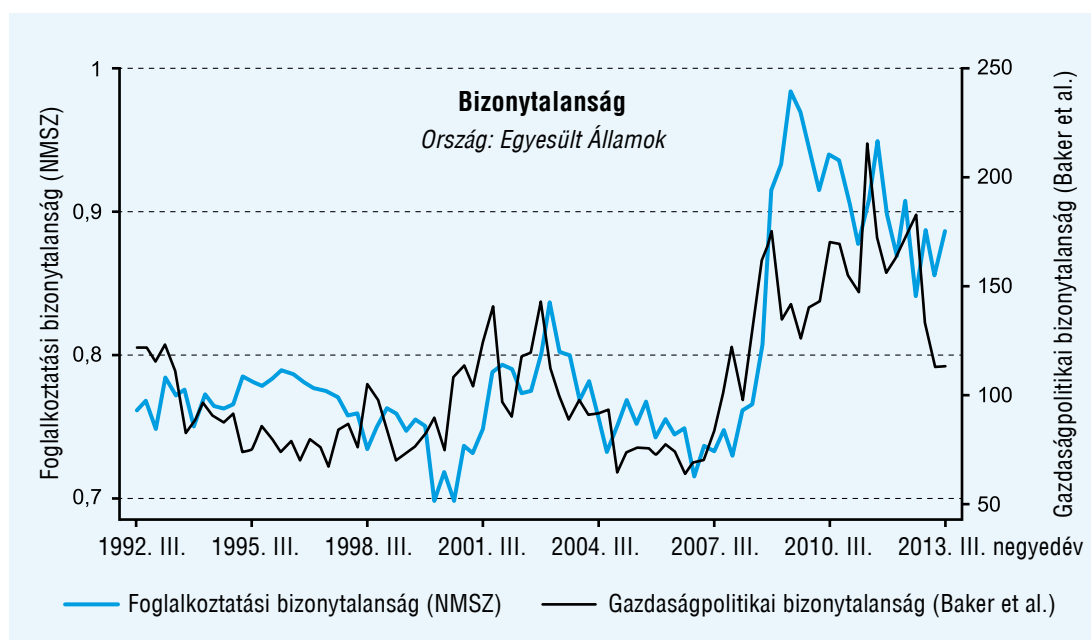
arra szavaz választások idején, akik ezt minél olcsóbban biztosítják számukra. Az amerikai fogyasztás viszont arra a szintre jutott, hogy a gazdaságon belüli árakat és inflációt felnyomja és ezért teret enged az olcsóbb, külföldi termékek, beruházások számára is, amelyek Németországból, Japánból és Kínából (Chimerika) érkeznek (Rajan, 2010), azaz munkát exportálnak, elvesztve ezáltal munkahelyek millióit (Corsi, 2009). A fogyasztás biztosítását az amerikai monetáris politika kívánta helyrehozni olcsó hitelek formájában, aminek a hatása elmaradt (Botos, 2013). Látható, hogy a monetáris és fiskális politikai döntések is hatással vannak a munkahelyteremtés nélküli növekedés kialakulására (például állami jelzáloghitel-intézmények kialakítása) csak úgy, mint a gazdaságot és a politikát övező bizonytalanságok¹¹ is (például a fiatal és innovatív vállalkozások hiánya a bizonytalanságok miatt), amelyek visszahatnak a vállalatokra, illetve azok termelékenységére.

Az ilyen bizonytalanságot övező időszakokban kevesebb cég kínál munkahelyet a munkavállalók számára, amely az 5. ábrán is megfigyelhető. A politikai és az foglalkoztatási bizonytalanság együtt mozog. Igaz ez a 2001-es és a legutóbbi válság alapján is. Ami szembe-tűnő, hogy a 2008-as válság után olyan nagyfokú volt a gazdaságpolitikai bizonytalanság, amely a munkaerő-felvételre is nagy hatással volt, és amely 2010-re érte el csúcspontját. Azóta a bizonytalansági faktorok csökkentek, de még mindig nagy értékeket mutatnak, a válság előtti állapothoz képest.

Ha az 5. ábrát a foglalkoztatottsági ráta alapján vizsgáljuk, akkor is látható, hogy a két indikátor (foglalkoztatottsági ráta és a bizonytalansági index¹²) együtt mozog (lásd 6. ábra). Amikor nagy a bizonytalanság (ami politikai és gazdasági tényezőkből áll ebben az esetben), akkor a foglalkoztatási ráta visszaesik. Az 1990-es évek közepén a bizonytalansági index

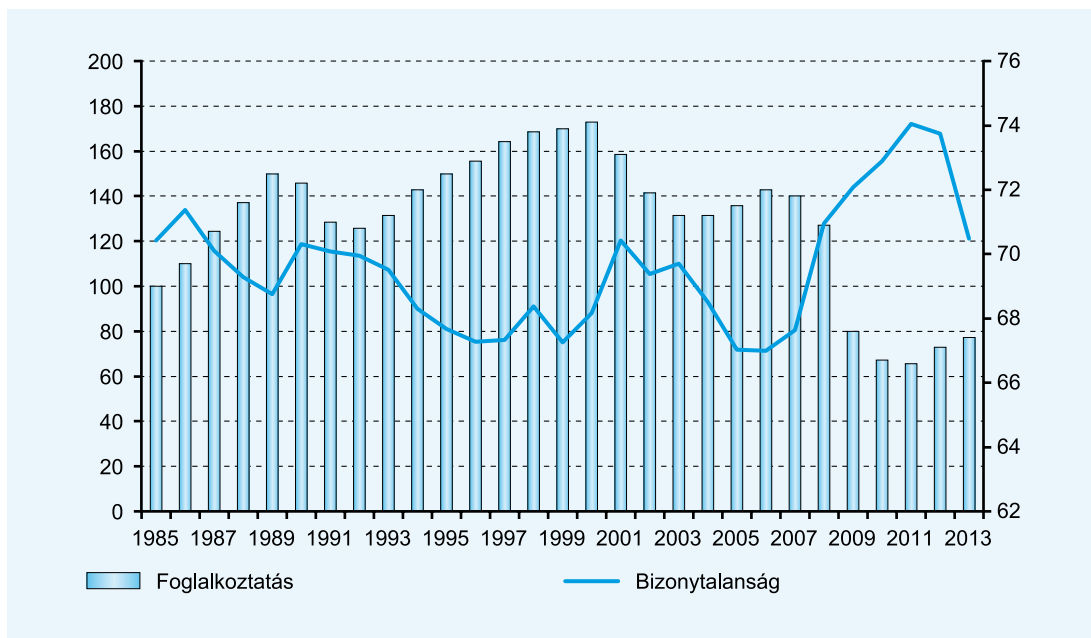
5. ábra

POLITIKAI BIZONYTALANSÁG ÉS MUNKAERŐ-FELVÉTELI BIZONYTALANSÁG ALKALMAZÁSA 1992–2013 KÖZÖTT (NEGYEDÉVES BONTÁSBAN)

Forrás: Ernst, E. – Viegelaahn, C. (2014), 19. o.

A FOGLALKOZTATOTTSÁGI RÁTA (BAL TENGE LY) ÉS A BIZONYTALANSÁGI INDEX (JOB B TENGE LY) ALAKULÁSA 1985–2013 KÖZÖTT (%)

Forrás: http://www.policyuncertainty.com/us_monthly.html (2014. november 28.), OECD adatbázis (2014) alapján saját szerkesztés

viszonylag kis mértékűt mutatott (az index értéke 100 körül mozgott), ebben az időszakban a foglalkoztatási ráta a 71 százalékot rendszeresen meghaladta, azonban a válságok ütemét tekintve látható, hogy amely periódusokban érzékelhető a visszaesés/válság, ott a bizonytalansági index értéke megnő és a foglalkoztatási arány visszaesik. Különösen látványos ez a 2008–2013-as időszakot tekintve.

Mivel a technológiai változásoktól várjuk el termelékenységünk fokozását, felötlik a kérdés: Hogyan érinti akkor a technológiai változás a gazdaságot? Ha kvantitatív oldalról nézzük, akkor a gyár produktívabb lesz, így kevesebb alkalmazottat foglalkoztat arányaiban. A kérdés természetesen, hogy az új technológia növeli-e a munkanélküliséget? A termelékenység növekedése a legtöbb esetben teret enged az árak csökkenésének, ezért új piacok nyílnak meg a vállalkozások számára, amelyek lehetősége van több állást kreálnia (Adler, 1992). A baj jelen-

leg kettős: az infláció, illetve az árszínvonalak alakulása, valamint a változások üteme. A gyorsaság jelentős, mivel nem egyforma ütemben halad a technológia terjedése és az ezzel kapcsolatos új munkahelyek számának létrehozása (Adler, 1992). Az érintett foglalkozások között azonban nemcsak a kevesebb szakképzést igénylő folyamatok estek áldozatul a technológiai változásnak, hanem a tanárok, mérnökök, egészségügyi munkások stb., hiszen az ő munkafolyamatainkban is jelentős technológiai nyomás volt tapasztalható az idő előre haladtával (Aronowitz – DiFazio, 2010). Ez a folyamat hatással van az emberek közötti interakciókra is, amelyek száma egyre kisebb, hiszen a gépesítés lépett előtérbe. Az inflációban, illetve az attól való félelemben, így a foglalkoztatás növekedésének elmaradt eredményeiben a monetáris politikának nagy szerepe van. A pénzkínálat növelésével, azaz a befektetések ösztönzésével ugyanis a gazdasági szereplők az inflációtól fél-

tek, így inkább megtakarításokra törekedtek a fogyasztás helyett (Kutasi, 2009).

A folyamatok, amelyek a JG kialakulásában segítenek, eléggé összetettek és kiterjedtek. Sok átfedés található a problémák között, de egyértelmű, hogy azok a gazdasági folyamatok, amelyek tovább mélyítik ezt a jelenséget, nagymértékben felgyorsultak, amelyekre nehéz időben megoldást találni.

ÖSSZEZÉS

A munkahelyteremtés nélküli növekedés nem a 2008-as gazdasági világválság által kialakult jelenség, ugyanakkor a válság hatására bekövetkező recesszió jelentős nyomást gyakorol erre a jelenségre, főleg ha az USA-t vizsgáljuk. Eddig többször jelentkezett a JG jelensége a történelem során, de a probléma mélysége és a kilábalás egyre komolyabb kihívást jelent.

Számos tényezőnek köszönhetően a foglalkoztatási adatok visszaestek, ugyanakkor a gazdasági növekedés beindult. Az állandóan változó piaci igényeknek szemmel láthatóan nehéz megfelelni, főleg egy olyan ország esetében, ahol az innovatív ötletek sorra követik egymást. Ezen kívül számos globális változás is beindult, amely változások az egész világgazdasági rendjének átalakítását teszi szükségessé, hiszen ezeknek köszönhetően alakulnak ki a munkahelyteremtést nélkülöző gazdasági növekedést beindító folyamatok.

A JG-t előidéző tényezők mélyebb vizsgálata alapján érzékelhető: a mikroszintű folyamatok sok esetben oda vezetnek, hogy a cég profitjának növelése érdekében olyan innovációk létrehozásába fektet be a vállalkozás, ami sokszor ellentétes a gazdaság foglalkoztatáspolitikai céljainak. Felmerül a kérdés: ha ezek a mikroszintű folyamatok képesek a gazdasági növekedést elősegíteni – amely olyan fontos a legtöbb ország számára –, akkor ez járhat-e a teljes foglalkoztatás elérésével? Fel kell-e adnunk az egyik célt a másik megvalósításáért, vagy tudjuk együtt kezelni őket? Egyáltalán szükségünk van-e a teljes foglalkoztatás elérésére, és ha nem, milyen eszközt kínálhatunk, amely a foglalkoztatás nélkül is biztosítja az aktív korú népesség megélhetését/fogyasztását?

Egyelőre látható, hogy a két célt a gazdaságok, így az USA is együtt kezeli. Nehéz megmondani, mikor sikerül a foglalkoztatást és a gazdasági növekedést együttesen a válság előtti szintre visszaemelni, egyáltalán sikerül-e. Az biztos, hogy a Fed mennyiségi lazítási és zérókamatprogramjai a gazdasági növekedés tekintetében elérték a kívánt hatást, azonban a foglalkoztatásban nem. Érdekes kérdés azonban, hogy a fogyasztók és a vállalkozások/befektetők bizalma mennyire tér vissza a programok kivezetése után és ezek alapján lenne érdemes megvizsgálni a programok eredményességét. Vajon érvényesülni fog a pénzsemlegességi hatás, és a QE-programok megszüntetése után megint visszaesnek a befektetések, ezáltal a GDP és a foglalkoztatás?

JEGYZETEK

¹ A szerző ezúton mond köszönetet Dr. Udvari Beátának hasznos javaslataiért.

² Quantitative Easing Program

³ Federal National Mortgage Association

⁴ Federal Home Loan Mortgage Corporation

⁵ A just in time rendszerek alapja a „karcsúsított termelés”, azaz az éppen időben termelés elve. A felesleges készletek elkerülése érdekében és a költségek csökkentése céljából hozták létre, japán módszer. Csak azt termelik, amire igény van (Estall, 1985).

⁶ Krugman (1994) úgy gondolta, hogy mivel az államnak nem kerül sokba, hogy a munkanélkü-

lieket ellássa, így kevésbé jelent égető problémát az Atlanti-óceán azon oldalán ez a jelenség, mint Európában, ahol jellemzően a kormányzatok erős segítséget nyújtanak munkanélküli állampolgáraik számára.

- ⁷ Skills mismatch: A munkavállalók nem olyan képességekkel/készségekkel rendelkeznek, mint amelyet a munkáltatók elvárnak. Néhány esetben alulképzettek, néhány esetben túlképzettek a jelenlegi foglalkozásokat tekintve. Ez azért jelent problémát, mert gazdasági és társadalmi hatásai is vannak, például a vállalkozások termelékenységét is csökkenti. (<http://skills.oecd.org/hotissues/skillsmismatch.html>, 2014. december 3.)
- ⁸ A téma szakirodalmi része mindig azt ajánlja megoldásnak, hogy védjük meg ezeket az iparágakat és technológiákat, hiszen erőteljes elmozdulás tapasztalható az automatizálás irányába, ami a foglalkoztatás erőteljes csökkenéséhez vezet.
- ⁹ Munkahelyek exportja alatt kell érteni, amikor a vál-

lalkozás külföldre telepszik annak érdekében, hogy pénz spóroljon, így a vállalkozáson belül keletkező munkahelyeket nem az adott gazdaság aktív lakossága töltheti be, hanem a fogadó ország munkavállalói (Slaughter – Swage, 1997).

- ¹⁰ Amerikában a lakosság leggazdagabb 4 százaléka egy év alatt 454 milliárd dollárt keres összesen, míg ugyanezt az összeget a legszegényebb lakosság 51 százaléka állítja elő (Dunkerley, 1996).
- ¹¹ Ilyen bizonytalanságok például: Clinton elnök és Obama elnök megválasztása, Öbölháborúk, 9/11, Fekete hétfő stb.
- ¹² A bizonytalansági index 3 tényezéből áll: méri egyrészt a gazdasági lapokban megjelenő bizonytalansághoz kapcsolódó hírek hatását, az ellátások mértékét, amelyek a közeljövőben lejárhathatnak, így bizonytalanságot generálhatnak, valamint a FED előrejelzései alapján számba veszi a fogyasztóiár-index, szövetségi, állami és helyi kiadások alakulását.

IRODALOM

ADLER, P. S. (1992): The Emergent View. In: Adler, P. S. (ed.): *Technology and the Future of Work*. Oxford University Press. New York. pp. 6–9

AGHION, P. – HOWITT, P. (2009): *The Economics of Growth*. The MIT Press. Massachusetts

AGHION, P. – BOLTON, P. (1997): A Trickle Down Theory of Growth and Development. *Review of Economic Studies*. 64, pp. 151–172

ARONOWITZ, S. – DI FAZIO, W. (2010): *The Jobless Future* (2nd edition). University of Minnesota Press. Minneapolis

BAKER, D. (2007): The Menace of an Unchecked Housing Bubble. In: Stiglitz, J. E. – Edlin, A. S. – DeLong, J. B. (eds): *The Economists' voice: top economists take on today's problems*. Columbia University Press, New York

BATTISTI, M. – FELBEMAYR, G. – PERI, G. – POTUVAARA, P. (2014): How immigration benefits natives despite labour market imperfections and income redistribution. *VOX*, online: <http://www.voxeu.org/article/how-immigration-benefits-natives>

BERNANKE, B. S. (2003): Remarks by Governor Ben S. Bernanke. Global Economic and Investment Outlook Conference, Carnegie Mellon University, Pittsburgh, Pennsylvania

BIVENS, J. (2011): *Failure by Design. The Story behind the America's Broken Economy*. Cornell University Press. Ithaca and London

BOTOS K. – HALMOSI P. (2010): Jelzalogpiacok az Amerikai Egyesült Államokban és Európában. *Pénzügyi Szemle*. LV. évf., 781–790. oldal

- BOTOS K. (2013): Gazdasági növekedés munkahelyek nélkül? Pénzügyi Szemle Online, online: <http://www.penzugyiszemle.hu/fokuszban/gazdasagi-novekedes-munkahelyek-nelkul>
- CAPELLO, R. (2007): *Regional economics*. Routledge. London and New York
- CHRISTENSEN, C. M. – BEVER, D. (2014): The Capitalist's Dilemma. Harvard Business Review., online: <https://hbr.org/2014/06/the-capitalists-dilemma>
- CORSI, J. R. (2009): *America for Sale. Fighting the New Global Order, Surviving a Global Depression, and Preserving U.S.A. Sovereignty*. Threshold Edition. New York
- DI FAZIO, W. (1998): Poverty, the postmodern and the jobless future. *Critical Perspectives on Accounting*. 9, pp. 57–74
- DUNKERELY, M. (1996): The Jobless Economy? Computer Technology in the World of Work. *Polity Press*. Cambridge
- ERNST, E. – VIEGELAHN, C. (2014): Hiring uncertainty: a new labour market indicator., online: <http://www.policyuncertainty.com/media/HiringUncertainty.pdf>
- ESTALL, R. C. (1985): Stock Control in Manufacturing: The Just-in-Time System and Its Locational Implications. *Royal Geographical Society*. No. 2, pp. 129–133
- GLAESER, E. L. – JAFFEE, D. M. (2007): What to Do About Fannie and Freddie? In: Stiglitz, J. E. – Edlin, A. S. – DeLong, J. B. (eds): *The Economists' voice: top economists take on today's problems*. Columbia University Press, New York
- HAMERMESH, D. S. (1977): *Jobless Pay and the Economy*. The John Hopkins University Press. Baltimore and London
- HANDY, C. (1984): *The Future of Work. A Guide of Changing Society*. Basil Blackwell Publisher Limited. Oxford
- HERNÁDI A. (2009): Fogyasztási stratégiák a világgazdasági válság tükrében. In: Szalavetz A. (2009): *A globális válság: hatások, gazdaságpolitikai válaszok és kilátások. A válság hatása néhány kiemelt gazdasági tevékenységre*, Budapest MTA VKI, 55–69. oldal
- JHA, P. S. (2002): *A Jobless Future. Political Causes of Economic Crisis*. Rupa&Co. New Delhi
- KLAAS, B. S. (2002): Compensation in the jobless organization. *Human Resource Management Review*. 12, pp. 43–61
- KORTEN, D. C. (2001): *When Corporations Rule the World*. Kumarian Press. Bloomfield
- KRUGMAN, P. (1994): Europe Jobless, America Peniless? *Foreign Policy*. 95, pp. 19–34
- KRUGMAN, P. (2007): Confusions About Social Security. In: Stiglitz, J. E. – Edlin, A. S. – DeLong, J. B. (eds): *The Economists' voice: top economists take on today's problems*. Columbia University Press, New York
- KUTASI G. (2009): Az amerikai kamatdöntések hatásai a 2007–2008-as pénzügyi válság kapcsán. In: Magas István (szerk.): *Világgazdasági válság 2008–2009 diagnózisok és kezelések*, Aula Kiadó, Budapest, 203–221. oldal
- KUTTNER, R. (1997): *Everything for Sale. The Virtues and Limits of Markets*. The University of Chicago Press. Chicago
- MULLIGAN, C. B. (2009): Is Macroeconomics Off Track? In: Edlin, A. S. – Stiglitz, J. E. – DeLong, J. B. (eds): *The Economists' voice 2.0.: the financial crisis, health care reform, and more*. Columbia University Press, New York
- OKUN, A. M. (1960): Potential GNP: It's measurement and significance. *American Statistical Association*.

Proceedings of business and economics Statistics Section. pp. 98–104.

PÁSZTOR S. (2011): A nagy szanálás – Válságkezelés: Chrysler, Ford és GM. *Külgazdaság*. LV. évf., 64–92. oldal

PERALTVÁ – ALVA, A. (2011): Jobless Recoveries or Jobless Growth? *National Economic Trends*. Federal Reserve Bank of St. Louis

RAJAN, R. G. (2010): Fault Lines. How hidden fractures still threaten the world economy. *Princeton University Press*. Princeton and Oxford

RAVALLION, M. (1997): Can high-inequality developing countries escape absolute poverty? *Policy Research Working Paper Series*. 1775, The World Bank

RIFKIN, J. (1995): *The End of Work. The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era*. Putnam's Book. New York

ROSEN, S. (1981): The economics of superstar. *The American Economic Review*. Vol. 71, No. 5. (Dec., 1981), pp. 845–858

ROSENBERG, J. M. (1966): *Automation, Manpower, and Education*. Random House. New York

SCHREFT, S. L. – SINGH, A. (2003): A Closer Look at Jobless Recoveries. Federal Reserve Bank of Kansas City. *Economic Review*

SHILLER, R. J. (2007): Long-Term Perspectives on the Current Boom in Home Prices. In: Stiglitz, J. E. – Edlin, A. S. – DeLong, J. B. (eds): *The Economists' voice: top economists take on today's problems*. Columbia University Press, New York

SLAUGHTER, M. J. – SWAGEL, P. (1997): Does Globalization Lower Wages and Export Jobs? *Economic Issues*. 11, IMF

SOMAI M. (2009): Autóipar és válság, In: Szalavetz A. (2009): A globális válság: hatások, gazdaságpolitikai válaszok és kilátások. A válság hatása néhány kiemelt gazdasági tevékenységre., Budapest MTA VKI, 19–36. oldal

STIGLITZ, J. E. (1969): Distribution of Income and Wealth among Individuals. *Econometrica*, 37. pp. 382–397

TEULINGS, C. (2014): Why does inequality grow? Can we do something about it? VOX, online: <http://www.voxeu.org/article/why-does-inequality-grow>

TOBIN, J. (1996): *Full Employment and Growth. Further Keynesian Essays on Policy*. Edward Elgar. Celenham

TODARO, M. P. – MARUSZKO, L. (1987): Illegal Migration and US Immigration Reform: A Conceptual Framework. *Population and Development Review*. 13, pp. 101–114

TODARO, M. P. (1989): *Economic Development*. Longman. London

WAXELL, A. (2011): Life Sciences and Human Capital: Jobless Growth on Specialised and Local Labour Markets? *Growth and Change*. 42. 3. pp. 231–260

Bureau of Labor Statistics (2014)

OECD Database (2014)

WorldBank Database (2014)

<http://www.policyuncertainty.com/media/HiringUncertainty.pdf> (2014. november 27.)

<http://skills.oecd.org/hotissues/skillsmismatch.html> (2014. december 3.)

<http://www.hays-index.com/> (2014. november 28.)